

ELEMENTS DE LA TRADICIÓ MEDIEVAL EN LES VISIONS DEL PURGATORI A LA *VIDA DE SOR CLARA ANDREU* DE JOSEP BARBERÍ

GABRIEL ENSENYAT PUJOL

Introducció

Aquest treball analitza la pervivència d'una determinada forma d'entendre el destí de les ànimes dels difunts que té els seus orígens a l'Edat Mitjana i es perllonga al llarg del temps. L'obra que fem servir, la biografia de sor Clara Andreu de Josep Barberí, n'és una mostra fefaent. I hem escollit l'Edat Mitjana com a punt de partida, tot i tractar-se d'una obra molt més tardana, de 1807, perquè és quelcom que en aquest tipus de treballs s'imposa: cal captar el fenomen dels apareguts al purgatori el més enrere possible, abans de les seves mutacions i transformacions, que són essencialment degudes a la intervenció de l'Església, i en especial després del concili de Trento.

La figura de sor Clara Andreu (1596-1628) ha cridat l'atenció des dels seus mateixos anys de vida. La seva biografia està lligada al convent de Sant Bartomeu d'Inca, al qual va ingressar el 1604, hi començà el noviciat el 1609 i professà el 1613. Després d'ocupar-hi diversos càrrecs (infermera, mestre de novícies i clavària), el 1625, com a vicària de la priora Joana Martorell, emprengué una reforma de la vida comunitària. Després intentà estendre la reforma a la diòcesi mallorquina, fet que li ocasionà molts problemes fins a la fi dels seus dies. El caràcter exemplar de la seva vida li atorgà una fama molt notòria a tota l'illa, que transcendí la seva mort (Llabrés 1984).

Pel que fa a l'autor de l'obra, el prevere Josep Barberí (1766-1826), es tracta d'una personalitat destacada dins la cultura illenca de l'època, fonamentada en la seva tasca com a historiador, amb els seus estudis sobre la història de Mallorca i el càrrec de cronista oficial del regne, i també com a crític literari. A Mallorca col·laborà amb Gaspar Melchor de Jovellanos i amb Jaime Villanueva, arran dels estudis que dedicaren a l'illa. A més de la biografia de sor Clara Andreu, n'escrigué unes altres dues, dedicades a Catalina Tomàs (1816) i a Pere Burguny, un mallorquí martiritzat a Alger a mitjan segle XVII i del qual Barberí actuà de postulator en la seva causa de beatificació. El 1820 també exercí de revisor dels llibres prohibits per l'Església.

Plantejament de la qüestió

La creença que la vida es perllonga després de la mort feia que segles enrere aquesta última resultàs menys esveradora que avui per mor de la certesa que hom tenia de no desaparèixer completament, atesa la seguretat que hi havia de sobreviure, sinó corporalment almenys d'una altra forma, tot esperant la resurrecció dels morts.

La immensa major part de la societat estava convençuda que res no s'interrompia, que tot continuava el seu camí i que així ho faria fins a la fi del temps. Arribaria un dia que seria l'últim de tot. Immediatament tendria lloc el pas a un món impensable, el de l'etern i infinit. Però el que més devia témer la gent era el judici, el càstig en el més enllà. Només cal mirar, en relació amb l'art medieval, l'espai que hi ocupen les representacions dels turments de l'infern.

Nombroses imatges –que encara podem veure, esculpides o pintades, a les parets de les esglésies– no deixaven de recordar adesiara la presència de l'infern. El mostraven amb un caire terrorífic, aterridor, amb imatges de foc, monstres, tortures i patiments de tot tipus. La seva funció era mantenir entre els éssers vius la por de morir en estat de falta, fos qui fos l'afectat, ja que en aquest aspecte assolía un sentit igualitari en relació amb tots els éssers que havien viscut. D'ací que per exemple sigui freqüent veure-hi, en les representacions de l'infern, la presència de reis i grans prelats eclesiàstics, com a testimoni que ningú no estava exempt d'escapolir-se de la pena eterna si la seva vida no havia estat d'allò més exemplar, malgrat tractar-se de persones encimbellades en el món terrenal.

La imatge del condemnat era obsessionant i aclaparadora, present de manera contínua. Possiblement era el germen més virulent dels temors que s'estenien entre la gent d'aleshores, que se sentia amenaçada pel pecat, temia ésser castigada i intentava eludir la condemnaació a través de tots els mitjans, oracions, penitències i, també, talismans.

Aquests ritus atenuaven el temor a l'infern, sobretot perquè durant segles no hi havia cap altra opció. Només existien l'infern i el paradís. Això anguniejava tant la gent que la societat «inventà» el purgatori. Jacques Le Goff (1981) explicà la història d'aquesta invenció relacionant-la amb el desenvolupament del comerç i de la comptabilitat. A final del segle XII, quan comença l'època del mercader, quallà la idea d'una mena de mercat entre el Totpoderós i els homes: els beneficis de les bones accions dels vius es poden depositar al compte del difunt per ajudar-lo a alliberar-se de la seva culpa. O sigui, que els qui es troben en aquest món són capaços d'ajudar, mitjançant les seves pregàries i bones accions, les ànimes del purgatori a disminuir el període en què han de purgar allò que els taca. S'estableix, doncs, la solidaritat entre vius i morts, a través de la qual hom manté l'esperança d'eludir la condemnaació eterna.

Des dels seus orígens el cristianisme, mitjançant la pregària pels difunts, va manifestar la creença en la possibilitat d'una remissió de les culpes després de la mort. Això no obstant el lloc i les modalitats d'aquesta purificació durant molt de temps mantingueren un caire indeterminat malgrat els indicis de solució proposats per Climent d'Alexandria i Orígenes, a l'església grega (en la qual no es contempla un accés obert al purgatori), i per sant Agustí i Gregori el Gran en el cristianisme llatí, en el qual el procés de localització del purgatori només es consolidà, com hem dit, durant el segle XII (Le Goff 1981). És a l'últim terç d'aquest segle que el substantiu *purgatorium*, el purgatori, apareix ben definit. Aquest veritable “naixement” del purgatori té lloc en simbiosi amb la gran mutació de la mentalitat i la sensibilitat que trobam durant el trànsit del

segle XII al segle XIII, especialment a partir d'una modificació profunda de la geografia del més enllà i de les relacions que s'estableixen entre la societat dels vius i la societat dels morts.

Entorn a l'any 1190 un cistercenc anglès, Hug (o Henry) de Saltrey, va escriure un tractat que tengué un paper important en el procés de naixement i difusió del concepte de purgatori, el *Tractatus de Purgatorio Sancti Patricii* (Le Goff, 1985: 44-51). Es tracta del relat d'una aventura i alhora la descripció d'una creença i una pràctica que se situen a una illa, Station Island, enmig d'un llac, el Lough Derg (el Llac Roig), al nord de l'actual Irlanda del Sud, molt a prop de la frontera amb Irlanda del Nord. Aquest tractat –que presenta un seguit de visions i viatges imaginaris al més enllà inspirats en la literatura apocalíptica judeocristiana i fortament influïts pel venerable Beda, de principi del segle VIII– és el primer en què es parla explícitament del purgatori per indicar un lloc específic, separat, en el més enllà. Redactat en llatí, el *Tractatus de Purgatorio Sancti Patricii* ben aviat va esser traduït al francès per la poetessa famosa pels seus *lais* Marie de France (*L'Espurgatoire Saint Patriz*) i al segle XIII en circularen nombroses versions en llatí i en diferents llengües romanç.

El tractat explica l'aventura contada per un cavaller irlandès, Owein. Segons aquest relat, sant Patrici, per tal de persuadir els irlandesos incrèduls, havia obtingut de Déu un accés al més enllà a través d'un forat o cavitat que hi havia a l'illa. La persona que hi baixava i hi passava una nit patia les penes del purgatori. Si era capaç de resistir els turments i les temptacions dels dimonis retornava a la terra segur d'accedir al cel net dels seus pecats, ja que l'experiència viscuda l'impulsava a partir d'aleshores a fer penitència en aquest món i a dur una vida lliure de pecat. Si, per contra, es deixava seduir pels dimonis ja no retornava pus mai, car els dimonis se l'enduen directament a l'infern. La prova, com veim, era una ordalia típicament medieval, una aposta en què hi havia en joc la salvació eterna.

Owein és advertit que ha de resistir tant les amenaces com les promeses dels dimonis i si se sent incapaç de suportar-ho fins al final ha d'invocar –però només *in extremis*– el nom de Jesús. Arrossegat per una munió de diables, Owein passa per un seguit de llocs en els quals veu com homes i dones pateixen tortures espantoses per part dels dimonis. En acabar el viatge, del qual surt victoriós gràcies a la invocació de la divinitat, evita que els diables l'arrosseguin al fons del pou de l'infern pronunciant el nom de Jesús. Això el permet sortir del pou de l'infern i, tot passant un pont llenegadís, vertiginós i estret, retorna al món dels vius on li és mostrada la porta del paradís celestial. A partir d'aquí comença una vida pietosa i de penediment dels passats pecats.

Aquest purgatori que descriu el monjo de Saltrey és molt proper a l'infern. És un infern transitori del qual les ànimes i els visitants poden fugir. Tots els fets que hi tenen lloc són els propis de l'infern, encara que en una modalitat relativament atenuada. Ara bé, en aquest text no hi trobam un dels elements claus que posteriorment seran típics del purgatori. Són els precés dels morts que purguen les seves faltes, fets als eventuais visitants, perquè quan aquests últims retornin a la terra posin en coneixement dels seus familiars, amics i coneguts que, a través dels sufragis, poden abreujar el temps de purgatori i accedir al paradís, al qual teòricament estan destinats. Quan més tard, segons sembla no abans del segle XIV, es desenvolupa una iconografia del purgatori, serà l'esmentat gest de la pregària el que permetrà distingir els torturats al purgatori dels condemnats a l'infern; és a dir, les flames del foc transitori de les del foc etern.

Els éssers que s'agiten al Purgatori de Sant Patrici pertanyen a dues categories: els homes i els dimonis. Els primers, tot i que es tracta d'ànimes, gaudeixen d'una mena de cos que els permet de sentir els sofriments materials a què estan exposats. Aquests turments consisteixen en crits, clams, brams, veus insuportables, olors fèrides i intolerables i un gran nombre d'espectacles terrorífics que afecten la totalitat del cos i totes les seves facultats. Els suplicis són molts i variats: immersions dins recipients plens de materials en ebullició, perforacions al cos, animals monstruosos que ocasionen danys, flames que afecten determinats òrgans, etc.

Val a dir que les visites puntuals a aquest purgatori generaren una notable literatura durant els següents segles medievals. En l'àmbit cultural català cal destacar especialment l'obra de Ramon de Perellós, el *Viatge del vescomte Ramon de Perellós i de Roda fet al Purgatori nomenat de Sant Patrici*. La seva raó d'esser rau en la mort sobtada del monarca Joan I, el 1396, que generà una notòria incertesa sobre el destí de la seva ànima. Es tracta del relat del viatge de l'autor a Irlanda –fet real– i de la seva estada dins la cova del Purgatori, on, naturalment, diu haver vist el rei Joan i parlat amb ell i altres personatges coneguts del moment. A l'hora de descriure el purgatori, Perellós segueix amb gran fidelitat el text de Saltrey, tot atribuint-se a si mateix les experiències del cavaller irlandès. També en aquelles mateixes saons Bernat Metge va escriure *Lo somni* i situà l'ànima del monarca, amb qui manté un diàleg al llarg de tot el llibre, al purgatori, i en via de salvació, tal com manifesta el monarca.

D'altra banda, el procés de consolidació del purgatori produí una profunda metamorfosi en relació amb els apareguts presents a les cultures anteriors. El purgatori és la presó dels morts, però aquests en poden fugir mitjançant breus aparicions als vius el zel dels quals a l'hora d'ajudar-los és insuficient. Aquest "viure entre dos móns" és l'habitable d'aquells qui freturen d'oracions i misses per tal de guanyar finalment el paradís. Amb la invenció del purgatori tenim la primera explicació lògica de l'existència dels apareguts. D'aquesta manera els antics fantasmes són recuperats per l'Església i perden el seu caràcter profà.

Tot i així el fet que hi hagués persones que s'apareguessin després de morir era una cosa que resultava difícil de creure per als cristians. A més, els apareguts no deixaven d'esser personatges molestosos, que defugien qualsevol lògica i transgredien les lleis naturals. Tot plegat feia que la circumstància freturàs d'explicacions. Sant Agustí justificà la creença amb l'argument dels morts que no tenien descans; això va fer que quan es consolidà la noció de purgatori, aquest «tercer lloc» es convertís de manera natural en la residència dels difunts que no descansaven en pau. Abans Tertul·lià, al seu tractat *De anima*, plantejà l'aparició com a fruit de la il·lusió d'un somni, que interpretà en el sentit que no tenia més realitat que el viu que fa el mateix. El mateix sant Agustí, aprofundint en la qüestió, afirmà que l'aparició d'un difunt en somnis no significa que actuï com a ésser conscient i real sinó que és ben igual que l'aparició dels vius en somnis, que té lloc sense que ells ho sàpiguen ni hi intervinguin, en el procés (Lecoteaux 1999: 59-60). I, a partir de sant Agustí, Gregori el Gran emfasitzà la importància que tenien els sufragis –hom pot ajudar els morts a través de misses, dejunis i almoines– a l'hora de contribuir a salvar una ànima (Lecoteaux 1999: 61).

Des d'aquest moment es fa indissociable de la instal·lació del purgatori i dels sufragis la irrupció dels difunts als *exempla* i a la literatura clerical en un nombre cada vegada major. Agustí i Gregori, amb les seves anècdotes, en proporcionaren uns bons models i varen completar una estructura narrativa adient ensems amb tots els elements d'apreciació. Al segle XII uns altres dos autors en

prengueren el relleu. D'una banda, Alqueri de Claravall, al seu tractat *De l'esperit i de l'ànima*, tracta sobre la naturalesa de les aparicions dels difunts. I, de l'altra, Pere el Venerable, al seu *De miraculis*, ens adverteix, entre d'altres coses, que les visions i aparicions dels morts constitueixen els *miracula* característics del seu temps (Lecouteux 1999: 63).

Tot aquest procés, a més, es va veure força intensificat gràcies a la *Llegenda àuria*, de Jaume de la Voràgine, una obra acabada abans de 1267 i que tengué una gran difusió. Sobretot al capítol 163, «De commemoratione mortuorum», l'autor, amb l'ajuda de diferents anècdotes, extretes dels seus predecessors, mostra clarament que la funció principal de les aparicions de difunts consisteix a instruir els vius. Considera que els suplicis que suporten les ànimes del purgatori són suficientment espantosos per fer que les ovelles extraviades retornin a la recta via. Ajudar els morts és un deure i si el compliment podem esperar que aquests també vinguin a ajudar-nos en el cas que ho necessitem. De bell nou podem detectar-hi, en la creença, un clar rerefons pagà, les arrels del qual trobam tant entre els romans com entre els pobles germànics (Lecouteux 1999: 64-65). Com veurem més endavant, a la *Vida de sor Clara Andreu* trobarem diversos casos que es corresponen perfectament amb el que s'explica en aquesta obra.

Ara bé –cal demanar-se–, què passa quan no som davant somnis onírics sinó que la corporeïtat de l'aparegut sembla evident? Com és possible que alguns morts vagabundegin i deambulin dins l'espai dels vius? A partir del segle XII l'Església associa aquests casos a ànimes en pena o condemnats.

Amb tot, com hem dit, l'àmbit propi d'aquests éssers es va delimitant al purgatori, entès com un lloc de trànsit el fi del qual és perdonar els pecats de la vida terrenal. Per això, a més dels suffragis externs, per accedir a la definitiva salvació cal patir dues menes de turment: el físic i la demora de la felicitat eterna. Pel que fa al primer, els patiments són equiparats amb els que hom pateix a la terra, però sempre amb escreix. Per exemple, el fred i la calor hi resulten més intensos, etc. En aquest sentit podem observar com l'ànima pateix com si fos matèria, exactament igual com si fos el cos. Quant al segon, sovint s'afirma que els seus efectes encara resulten més penosos que els derivats del patiment físic, ja que l'angoixa derivada de la infelicitat del moment és insuportable (Bueno 2003: 38-41).

Anàlisi dels casos estudiats

Segons explica Josep Barberí, al pròleg de la biografia sobre sor Clara Andreu, el confessor d'aquesta, el Dr. Nadal Guasp, “desde el año 1625 empezó á notar en unos quadernos los extasis de su hija espiritual Sor Clara Andreu, las freqüentes visitas que recibia del cielo, y las vexaciones con que la afligian los Demonios, lo qual continuó hasta fines del año 1627” (Barberí 1807: XVI). I el nou i últim confessor que va tenir, el Dr. Gabriel Benet Mir, “quedando tan vivamente persuadido de su heroica virtud”, en va escriure una biografia, primer “en vulgar Mallorquin” i, després, ell mateix la va traduir en castellà. L'original català, afirma Barberí, es va extraviar. Per redactar l'obra,

“siguiendo las leyes de buen historiador, escribió lo que habia visto, examinó los quadernos del doctor Nadal Guasp, confirió con los Padres de la Sierva de Dios, se informó con los que habian sido testigos de su infancia, consultó los Confesores anteriores que pudo alcanzár, y las Religiosas que la habian admirado por espacio de veinte y cinco años”

(Barberí 1807: XVIII-XIX).

Tot i amb això, Barberí manifesta la seva nul·la voluntat d'interferir en una qüestió tan delicada i complexa: “Declaro desde luego, que á quanto se escribe en la presente relación tocante á las heroicas virtudes, extasis y visiones de la V.M. Sor Clara Andreu, no se debe dar más crédito, que el que merece una historia puramente humana, y de ningun modo intento prevenir el juicio de la Iglesia” (Barberí 1807: XV). I, de fet, en alguna ocasió es refereix a la incredulitat d'una part de les seves companyes d'hàbit en tota la qüestió que fa referència a èxtasis i visions diverses:

“Algunas se burlaban de ella, rogandole que quando veria Angelitos, les hiciese el favor de mostrarselos. Otras decian que la demasiada aplicacion á la lectura de vidas de Santos le habia gastado el célebro, y que por simpleza se apropiaba lo que habia leído de Santa Teresa de Jesus. En fin llegó á tal extremo, que si la hallaban en el coro llorando (pues desde este tiempo tubo el don de lagrimas, que derramaba con mucha quietud y sosiego) la sacaban de allí y la enviaban á llorar á su celda”

(Barberí 1807: 17).

D'altra banda, no disposam d'informació sobre les lectures que pogué fer la monja sobre la qüestió, tret de les generals. No tenim coneixement, almenys publicat, de cap inventari dels llibres que hi havia a la biblioteca conventual en aquell moment. I dels seus particulars, el visitador Pere Antoni Baró es limita a dir que, després de la seva mort, a la cel·la només trobà “unos pobres muebles, algunos instrumentos de penitencia y varios libros de devoción y de su empleo de Vicaria” (Barberí 1807: 171). Aquesta informació és completada més endavant pel biògraf quan assenyala que sor Clara Andreu “hablaba igualmente el castellano, lo que consiguió con el mucho estudio y continua aplicación á los libros devotos escritos en este idioma; bien que la Sierva de Dios no buscaba la corteza de las frases, sino el meollo de las sentencias para su edificación” (Barberí 1807: 14). I, com hem pogut veure al fragment de l'anterior paràgraf, també era molt afeccionada a la lectura de la vida de sants.

Pel que fa a les visions que experimentà sor Clara Andreu, hem de començar remarcant que una part significativa es refereixen a monges del seu convent, recentment traspassades, que sor Clara havia conegut. El fet, d'antuvi, cal relacionar-lo si més no amb les cerimònies pròpies d'un centre conventual, el qual tenia entre les seves funcions la de recordar els difunts, a través de l'oració, per tal d'ajudar les ànimes a viure en aquella extensió en què es trobaven. I, en realitat, aquesta és una de les tasques més importants que atribueix el biògraf a la monja: “Una de las más sagradas ocupaciones del sensible corazon de la Venerable Madre, fue la de socorrer á las benditas almas del purgatorio” (Barberí 1807: 103). Val a dir que, segons la Llegenda àuria, per tal que els sufragis fossin profitosos per a les ànimes dels difunts, calia que qui els feia es trobàs en estat de gràcia, ja que si no era així no tenien cap valor (Voràgine 1990: 716).

En un d'aquests casos es dona la circumstància que es tracta d'una monja que, en vida, ja havia estat advertida per sor Clara Andreu. Era sor Coloma Llabrés, a qui sor Clara havia avisat que aviat moriria i que n'estigués preparada:

“Las Religiosas enfermas ocupaban gran parte del vigilante celo de la Venerable Vicaria, y con especialidad aquellas que sabia que presto habian de morir; lo qual á veces le revelaba el Señor, para que con la libertad de Superiora les procurase la mejor salud, que es la del alma. Habiendo sabido por este medio, la próxima muerte de Sor Columba Llabrés, la anunció con

terminos generales á la Comunidad, diciendo: Que la que disfrutaba de mejor salud, moriria mas presto; y en particular lo reveló á la interesada, procurando con tantas veras disponerla para aquella ultima hora, que viendola despues en el purgatorio expiando ciertas faltas que en vida habia cometido, pudo decirle con toda verdad: Harto os he avisado”

(Barberí 1807: 36).

El biògraf refereix de bell nou aquest episodi, més endavant, i ens en proporciona dues informacions complementàries. La primera fa referència al motiu pel qual la difunta purgava la seva falta i la segona incideix en un aspecte interessant: la petició que li fa la monja traspassada perquè li dediqui els sufragis que li permetin sortir aviat de l'estadi en què es trobava. Heus-ne ací el relat:

“En otra ocasion le apareció el alma de Sor Columba Llabrés, pidiendole sufragios, declarandole al mismo tiempo, que el motivo de estar padeciendo en el purgatorio era, porque habia hecho las obediencias con alguna repugnancia. Harto os he avisado, le respondió la Venerable Madre; como en efecto siendo Vicaria supo anticipadamente la muerte de dicha Religiosa, y con la libertad de superiora habia procurado prepararla para aquella ultima hora, como se ha dicho en otra parte”

(Barberí 1807: 111).

Jaume de la Voràgine (1990; 709) detalla els quatre tipus de sufragis que hi ha: oració, almoïna, immolació de la Santa Víctima (misses per a l'ànima de la persona difunta) i dejuni. I fins i tot arriba a especificar que els sufragis oferts a favor d'un difunt determinat aprofiten més a aquest que quan es realitzen en comú i en general (Voràgine 1990: 715).

Ja hem comentat *supra* la interacció que s'estableix entre éssers vius i ànimes del purgatori, i la importància que assoleixen progressivament sufragis a l'hora de facilitar la salvació eterna. Ho recull perfectament la biografia que analitzam, en assenyalar la dedicació que esmerçava sor Clara Andreu en la qüestió:

“Esta tan solida, como cristiana devocion, tomó nuevos incrementos en el corazon de la Sierva de Dios, en el tiempo en que empezó á caminar por las sendas extraordinarias de visiones y revelaciones; pues entonces el Señor se dignaba manifestarle la necesidad que tenian muchas almas de sus sufragios, le hacia oir sus clamores, ó les daba el permiso de aparecerle. De aqui nacia, el que para el alivio de algunas, se ofrecia gustosa á padecer enfermedades corporales, como las padeció en efecto, con la tasa y medida que parecia á su divina Magestad. De aqui el aplicarles continuamente ayunos, disciplinas, cilicios, vigiliass y oraciones, que redoblaba algunos dias antes de la Conmemoracion de todos los difuntos. De aqui aquel fervor con que solia asistir á las exéquias de las Religiosas que morian, que le ocasionaba freqüentes [sic] extasis y arrobos. No satisfecha del mérito de sus oraciones, suplicaba á sus hermanas que la ayudasen con rosarios, letanias, salmos penitenciales, y otros ejercicios de piedad; y declaran las mismas en sus deposiciones, que en tiempo de la Sierva de Dios, se hicieron muchos sufragios á su solicitud é instancia. Igualmente aconsejaba á personas de fuera casa (con la circunspeccion que exige semejante asunto) que mandasen celebrar tal numero de Misas, ó que las oyesen, para el descando de sus parientes difuntos, que sabia que necesitaban de aquel sufragio”

(Barberí 1807: 104-105).

La intercessió de sor Clara a favor de l'ànima d'antigues companyes de convent es va repetir en altres ocasions. Un en va esser el cas d'una monja, sor Cecília Moragues, que malgrat la fama de persona virtuosa que tenia en vida, després de morir també es trobava en fase d'haver d'expiar algunes faltes. Per això li calia haver de patir penes al purgatori encara durant un any, però, gràcies als sufragis de sor Clara Andreu i d'altres monges a qui sor Clara va fer participi, al cap de dotze dies de la visió ja havia aconseguit el salconduit per a la salvació eterna. Així ens ho relata el biògraf:

"Pasando á referir algunos casos que le acontecieron sobre este particular, sea el primero la aparicion de Sor Cecilia Moragues, la qual habia muerto en aquel Monasterio con fama de extraordinaria virtud hacia unos quatro años; de donde se infiere que aun las personas de vida mas ajustada tienen mucho que purificar en el crisol de la divina justicia. Hallabase la Venerable Madre cierta mañana del mes de Agosto, ó á principios de Setiembre del año 1626, dando gracias por haber recibido á su Dios Sacramentado, quando le pareció ver en medio de voraces llamas á Sor Cecilia, con señales de padecer grandes é imponderables tormentos. Causóle este espectáculo la mas viva compasion, y se interesó tanto para el alivio de aquella atormentada alma, que convocando á varias Religiosas les suplicó que la ayudasen á rezar los sufragios que cada una pudiese, y la Venerable Madre se ofreció á padecer qualquier trabajo corporal. El Señor aceptó este ofrecimiento, y le hizo entender, que por espacio de un año padeceria dolores por todo el cuerpo; los que con efecto padeció la Sierva de Dios con indecible consuelo de su espíritu. Al mismo tiempo el alma le habló interiormente, y le dió las gracias por la caridad que usaba con ella, prometiendole, que quando estaria en la bienaventuranza, jamas se olvidaria de este beneficio. Pasados doce dias, estando la Sierva de Dios en oracion, le apareció Santa Clara de Asis, diciendole, que habia venido á darle la plausible noticia, de que el alma de sor Cecilia, por medio de sus sufragios, gozaba ya del descanso eterno, y que en recompensa pidiese algun favor"

(Barberí 1807: 105-106).

Aquest abreujament del temps de patiment, motivat per la intervenció dels vius, és un aspecte que recull la *Llegenda àuria* (Voràgine 1990: 705), en què s'explica que sense l'ajuda aliena la durada de la permanència al purgatori és molt superior. I afegeix que si encara hom li ofereix sufragis, aquests redundaran en benefici dels mateixos oferents i, si no ho necessiten, passaran a fer part del tresor espiritual de l'Església o a afavorir altres ànimes sotmeses a purificació.

També una altra monja es va beneficiar dels sufragis de sor Clara. Es tractà d'una parenta seva, morta de manera precipitada i en edat molt jove, a causa d'una caiguda. La difunta, un cop més, li demanà expressament que intercedís per ella. Aquest n'és el relat del biògraf:

"Otro caso aconteció el dia dos de Noviembre del mencionado año [1626], rezando los Maytines de difuntos á la media noche. Repentinamente sintió que se estremecia todo su cuerpo, y se puso á temblar, de modo que le fue preciso salir del coro, y retirarse á su celda. Allí le fue mostrado un gran hoyo, lleno de fuego, en donde penaban innumerables almas, entre las quales vió una muy atormentada, que dixo ser la de su parienta Malferit, que habia muerto de resultas de una caída, hacia [sic] algun tiempo. Alegrose la Venerable Madre por verla en camino de salvacion, no obstante de haber muerto precipitadamente, y en la peligrosa edad de la juventud. A esto satisfizo el alma diciendo: 'El Señor aceptó la devocion que tenia á la Sacratissima Virgen Maria, y las limosnas que hacia á los pobres, quitandome algunas veces

el pan de la boca para socorrerles; por esto me envió la muerte quando estaba en su gracia, pues me habia confesado algunos dias antes con entero dolor de mis pecados; pero como me queda mucho que satisfacer á la divina justicia, estoy penando en este lugar, y te ruego encarecidamente que me socorras con tus sufragios'. Sor Clara le preguntó ¿que numero necesitaba? A esto respondió el alma, que hiciese los que podria, y ya sería avisada. Desapareciendo con esto la vision, la Venerable Madre prorumpió en un amargo llanto, no cesando de rogar por el alivio de aquella atormentada alma. No dice la Sierva de Dios en sus deposiciones, que la volviese á ver; pero afirma Sor Vivencia Vicens, que era fama publica en el Monasterio, que subiendo poco despues al cielo, habia pasado á darle las gracias"

(Barberí 1807: 107-108).

A vegades els apareguts duïen algun missatge del més enllà. En el cas que estudiam la circumstància també es produí en diverses ocasions. En una va esser una monja difunta, de molt bona fama, qui advertí sor Clara dels problemes que patiria:

"La Ven. Madre refiere un aviso que antes tubo del cielo, que pondré aquí valiendome casi de sus mismas palabras. Cierta noche, cerca la fiesta de la SS. Trinidad del año 1624 estando recogida en el oratorio del noviciado, le fue mostrado un pozo muy hondo lleno de sangre, que unas veces subia hasta el borde, y otras baxaba hasta el suelo, á la manera que se mueven las aguas en un mar tempestuoso. Junto al brocal vió á cierta Religiosa, que habia muerto en aquel Convento con fama de extraordinaria virtud, llamada Eufracia Mesquida, la qual tenia en sus manos una tarqueta con estas letras iniciales=C.T.H. Por último, oyó una voz que le dixo, que se aparejase para la tribulacion, pidiendole amor y fortaleza. Bien entendió la Sierva de Dios lo que se le decia con aquel anuncio, pero ignoraba la significacion de las letras de la tarqueta. Sor Eufracia se las declaró, diciendo: que la C. significaba que padeceria contradiciones, la T. tribulaciones, y la H. que tendria poco consuelo de los hombres"

(Barberí 1807: 25).

En una altra ocasió la monja tornà a veure la seva antiga companya d'hàbit, però en aquesta ocasió fou una estratagema del dimoni, que assolí l'aspecte de la difunta per intentar confondre sor Clara Andreu (Barberí 1807: 131-132).

També altres persones ja traspassades es feren presents a sor Clara. Segons el biògraf, la monja no tenia cap interès que la cosa transcendís:

"Aunque la Venerable Madre procuraba ocultar semejantes apariciones, y sentia en extremo que se publicasen, como se ve por cierta carta original que guardan las Religiosas; con todo sabemos que le aparecieron otras muchas almas, no solo para pedirle sufragios, sino para dexarle alguna saludable instruccion de lo que se pasa en la otra vida"

(Barberí 1807: 110).

Entre aquests casos hi hagué el de sor Antònia Morro:

"En otra ocasion se le fue mostrada en el purgatorio el alma de sor Antonia Morro, por cuyo descanso se interesó tanto la Venerable Madre, que en cierto raptó llegó á decir al celestial

Esposo: Señor, por el amor que habeis dicho que me teneis, librad á esta pobre alma. Christo le respondió: Que sentia mucho que una Religiosa viviese descuidada de su propia salvacion. Manifestandole con esto el Señor, la causa porque aquella alma estaba detenida en el purgatorio, infundiendole al mismo tiempo deseos de rogar por ella”

(Barberí 1807: 111).

I també el de sor Paula Mas:

“Despues que murió Sor Paula Mas (hermana de Agustin Mas mercader, cuñado de la Venerable Madre) todas las veces que ésta pasaba por la celda de la difunta, ó estaba en el coro oya grandes gemidos, con lo qual entendió que aquella alma padecia gravissimos tormentos en el purgatorio. Aplicole en sufragio la primera comunión, y oyó interiormente que dicha alma le daba las gracias. Otro día, celebrandose su Aniversario, segun el estilo de la Comunidad, la Venerable Madre oyó la Misa con mucha devocion, y aunque no comulgó realmente, le aplicó la comunión espiritual; y mereció que despues de la sumision del Sacerdote, la mencionada alma le diese las gracias, añadiendo que no cesase de rogar por ella, porque aun le quedaba purgatorio por muchos años”.

A continuació hom refereix la manera com es produïen totes aquestes visions:

“El modo como veyá á estas almas, era ó á modo de sombras, ó unidas todavia á sus cuerpos, pues bien sabia la Sierva de Dios, que el alma es substancia espiritual, é invisible á los ojos corporales”

(Barberí 1807: 111-112).

En una altra ocasió l'aparegut és un personatge de cert relleu, el cavaller Pere Antoni Safortesa. Aquest havia estat assassinat d'un tret de pistola. Malgrat la seva generositat amb els pobres, també li pertocà passar per l'estadi del purgatori. Aquest n'és el relat:

“A principios de Enero de 1626 sucedió en la Ciudad la alevosa muerte de un caballero principal, llamado Don Pedro Antonio Zaforteza, de cuyas prendas hace particular elogio el Doctor Gabriel Benito Mir en su MS. de la vida de la Ven. Madre, donde dice, que siendo Prior en el Hospital General le trató muchas veces, por freqüentar aquel cavallero la mencionada santa casa, y repartir en ella quantias limosnas. Añade, que poseyendo dos Quintas vecinas, cerca de la Ciudad, tuvo hartas ocasiones de admirar su honradez, religion y virtud, señaladamente su liberalidad para con los pobres, los quales al cabo de muchos años todavia le estaban llorando. Fue herido de un pistoletazo por ciertos facciosos, á los quales perdonó con christiana generosidad, y declaró delante el Virey, y otras personas calificadas, que en quanto al motivo por el qual entendia que le habian herido, era inocentísimo. Como la fama de la Venerable Madre se habia extendido por toda la Isla, se le escribieron varias cartas desde la Ciudad, para que encomendase á Dios el alma del difunto cavallero; y el dia doce del expresado mes de Enero, tuvo la siguiente vision. Vió á Jesu Christo con el rostro muy severo, rodeado de inefables resplandores, y en su presencia estaba á manera de sombra el alma del antedicho cavallero, como en juicio. Fueron muy fervorosas las suplicas que la Venerable Madre hizo en esta ocasion al Supremo Juez, oyendola las Religiosas que decia ¿Tanto tiempo Señor en juicio? Acordaos de la misericordia que usaba con los pobres. Aqui estoy para padecer por él qualquier trabajo. Por

espacio de algunos dias continuó en ver de aquel modo á la misma alma, sin que se le diese inteligencia alguna de la suerte que le habia cabido, solamente se le manifestó que necesitaba de sus oraciones, y no volvió a verla" (Barberí 1807: 108-109).

Per acabar, també un germà seu, carmelità descalç, fou objecte de les visions de sor Clara Andreu. Així ens ho explica Barberí:

"Habiendo muerto en Palermo, ciudad del Reyno de Sicilia, un hermano suyo llamado Fr. Andres, Religioso descalzo de San Francisco, el qual le apareció padeciendo gravissimo tormento, pues con una sierra le estaban dividiendo por enmedio. Fue tanta la consternacion de la Venerable Madre, temiendo que fuese condenado, que pasando casualmente la Priora por su celda, la encontró que al parecer estaba para espirar. La misma vision tubo varias veces, sin que por muchas preguntas que la Sierva de Dios hiciese á aquella atormentada alma, mereciese respuesta alguna. Por ultimo, conoció que estaba en el purgatorio, y entendió que aquel tormento que se le daba era, porque tal habia sido su vida, dividida entre Dios y el mundo. De aqui las Religiosas la oian exclamar con mucha vehemencia ¡O vida dividida! ¡O vida dividida! y se anegaba en un mar de lagrimas"

(Barberí 1807: 110-111).

Conclusions

Com hem pogut observar moltes de les característiques pròpies del purgatori es troben presents en les visions de sor Clara Andreu, tal com les recolliren el seu confessor i el seu posterior biògraf. Hi destaca de manera especial la interacció que trobam entre els dos móns, el terrenal i el del més enllà. I també l'efecte dels sufragis i la pregària, que aconseguixen redimir o atenuar la pena. Això sí, les visions són sempre de caràcter individual. Tenen lloc per separat, independents l'una de l'altra, la qual cosa fa que no siguin del purgatori en el seu conjunt sinó d'ànimes concretes que hi són. Els difunts apareguts ho són per voluntat seva i pels seus propis motius: la necessitat que tenen de comunicar als vius l'estat en què es troben i la necessitat de la intervenció d'aquells per tal de fer factible la seva salvació.

Bibliografia citada

Fonts

Barberí 1807. BARBERÍ, Josep. *Vida de la venerable madre sor Clara Andreu*. Mallorca: Imprenta de Melchor Guasp.

Voràgine 1990. VORÀGINE, Santiago de la. *La leyenda dorada*, vol. 2. Madrid: Alianza Editorial.

Estudis

Acosta 1996. ACOSTA, Vladimir. *La humanidad prodigiosa. El imaginario antropológico medieval*, tom II. Caracas: Monte Ávila Editores Latinoamericana C. A.

Bueno 2003. BUENO DOMÍNGUEZ, María Luisa. *Milagros y prodigios medievales. Una frontera indeterminada*. Zamora: Editorial Semuret.

Delumeau 1978. DELUMEAU, Jean. *La peur en Occident (XIVe-XVIIIe siècles)*. París: Fayard.

Lecouteux 1999. LECOTEAUX, Claude: *Fantasmas y aparecidos en la Edad Media*. Palma: José J. de Olañeta, Editor.

Le Goff 1981. LE GOFF, Jacques. *La naissance du Purgatoire*. París: Gallimard.

Le Goff 1985. LE GOFF, Jacques. *Lo maravilloso y lo cotidiano en el Occidente medieval*. Barcelona: Gedisa.